

Інноваційна методика викладання юридичних дисциплін

Innovative Methodology of Teaching Legal Studies

Наталія Забарна¹, Наталія Ковда²

Nataliia Zabarna, Nataliya Kovda

¹ *Irpin Applied College of Economics and Law*

31 Universytetska Street, Irpin, 08201, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.76-2](https://doi.org/10.22178/pos.76-2)

JEL Classification: K49

Received 29.10.2021

Accepted 26.11.2021

Published online 30.11.2021

Corresponding Author:

kashkinlaw@gmail.com

© 2021 The Authors. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License

Анотація. У цій статті розглядаються актуальні методи викладання юридичних дисциплін. Особлива увага приділяється інноваційній методиці та її методам викладання дисциплін на юридичних факультетах. Обґрунтовано, що інноваційній методиці притаманні наступні методи: аналіз критичних ситуацій; «мозковий штурм»; сократичний метод; ділова (рольова) гра; «займи позицію»; коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; майстер-класи; метод проєктів; моделювання; навчальний «полігон»; робота в малих групах; метод ділової поїздки та ін. Інноваційні методи виникають відповідно до потреб суспільства в розвитку юриспруденції та відповідають її характеру і рівню розвитку в той чи інший період; це нові перспективні тенденції, процеси й підходи в розвитку сучасної вищої освіти. Проведено розмежування інноваційної методики від класичної, обговорено можливості проведення різних типів занять із застосуванням різних методик. Встановлено, що перехід до методів, притаманних інноваційній методиці, передбачає поєднання в навчальному процесі практичної, навчальної та дослідницької функцій, що сприяє вирішенню протиріччя між тими знаннями, які дає закладам освіти та вимогами реального життя.

Ключові слова: заклад освіти; освіта; інновації в освіті; інноваційна методика; методи навчання; інноваційні методи; юридичні дисципліни.

Abstract. The article deals with current methods of teaching legal studies. Particular attention is paid to innovative methodology and learning disciplines at law faculties. It is substantiated that the following methods are inherent in the creative technique: analysis of critical situations; «brainstorming»; Socratic method; business (role) game; «taking a position»; commenting, evaluation (or self-evaluation) of participants' actions; master classes; project method; modelling; «training ground»; work in small groups; method of a business trip, etc. Innovative methods arise from the needs of society in the development of jurisprudence and correspond to its nature and level of activity in a given period; these are new perspective tendencies, processes and approaches in the development of modern higher education. The distinction between innovative and classical methods is made, the possibilities of conducting different types of classes with the use of other methods are discussed. It is established that the transition to the methods inherent in innovative methods involves a combination of practical, educational and research functions in the educational process, which helps to resolve the contradiction between the knowledge provided by the university and the requirements of real life.

Keywords: universities; education; innovations in education; innovative methodology; teaching methods; innovative methods; legal studies.

ВСТУП

Наслідком перетворень, що відбуваються в державі, є новий погляд: на особистість сучасного юриста; на вимоги, які пред'являються до нього, як до члена суспільства та професіонала, що ставить перед системою юридичної освіти нові завдання. За-

раз уже всім зрозуміло: щоб освітній заклад виконував покладені на нього обов'язки щодо якісної підготовки фахівців юридичного профілю, необхідне постійне вдосконалення освітнього процесу, приведення його змісту у відповідність до вимог часу, реалізація особистісно-орієнтованого підходу в підготовці правознавців.

Ринок освітніх послуг є одним із найбільш мобільних ринків, він оперативно підлаштовується та відповідає на запити ринку праці. Маючи на меті випуск конкурентоздатних фахівців юридичного напрямку, ринок впливає на структуру самого навчання у вищих навчальних закладах. Виникає потреба впровадження у навчальний процес методів з арсеналу активної та інноваційної методик викладання юридичних дисциплін.

Питаннями викладання у закладах вищої освіти юридичного напрямку та застосування при цьому форм і методів інноваційних технологій у своїх працях розглядали: Ю. Бистрова, В. Доліда, В. Жадан, О. Котова, В. Сухоруков, О. Тарасенко та ін. Проте, незважаючи на значущість проведених ними досліджень, існуючи методики та методи викладання юридичних дисциплін в умовах розвитку ринку освітніх послуг та змін, які супроводжують процес трансформації суспільства, потребують подальшого наукового осмислення.

Метою статті є розкриття та аналіз особливостей методик викладання юридичних дисциплін у закладах вищої освіти України, визначення найбільш перспективних методів інноваційної методики.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Різноманітність існуючих методик викладання юридичних дисциплін дає можливість викладачеві обирати ті з них, які не лише будуть забезпечувати високу якість засвоєння учнями навчального матеріалу, а й найбільш повно відповідати його індивідуальним особливостям. Викладач повинен володіти здатністю безпомилково вибрати з усієї сукупності методів викладання юридичних дисциплін ті, які б відповідали поставленим цілям, конкретним умовам певної навчальної ситуації, діагностованому рівню здатності до навчання учнів та забезпечували б належний рівень засвоєння ними матеріалу.

Різні методики навчання здійснюють різний навчальний вплив на учнів. Варто зазначити, що вибір тієї чи іншої методики викладання юридичних дисциплін багато в чому залежить не від бажання викладача, а від тієї технології викладання, яка прийнята в конкретному навчальному закладі. Викладач, яким би професіоналом він не був, повинен відповіда-

ти внутрішнім встановленим та існуючим негласним правилам (які перейшли в ранг традицій) проведення навчального процесу.

На сьогоднішній день у педагогічній профільній літературі за рівнем стійкості і новизни розрізняють дві узагальнені методики навчання, які ми можемо також співвіднести з викладанням юридичних дисциплін: традиційна (класична) та інноваційна (новаторська). Дані методики включають в себе різні класифікаційні групи методів, побудованих на дієвому підході до навчання. Згідно окресленої класифікації, існують методи: а) які забезпечують оволодіння навчальним предметом (словесні, візуальні, практичні, репродуктивні, проблемно-пошукові, індуктивні, дедуктивні); б) які стимулюють та мотивують навчально-наукову діяльність (навчальні дискусії, проблемні ситуації, ділові ігри, творчі завдання, пошук і дослідження, експерименти, конкурси, вікторини і т. п.); в) методи контролю і самоконтролю в навчальній діяльності (опитування, залік, іспит, контрольна робота, тестові завдання, питання для самоконтролю та ін.) [4, с. 203]. В рамках класичної методики навчання розрізняють пасивну та активну методики. Інноваційна методика також може бути класифікована таким чином, але тільки на умовно-теоретичному рівні, оскільки більшість її методів базуються на активній складовій.

Пасивна методика включає в себе методи викладання, що забезпечують взаємодію між викладачем та учнями на організаційно-комунікативному рівні. На сьогоднішній день пасивна методика переважає при викладанні юридичних дисциплін у навчальному процесі більшості закладів вищої освіти України, особливо це стосується тих навчальних закладів, основний профіль яких не пов'язаний з юриспруденцією. Схема викладу матеріалу викладачем з використанням пасивної методики полягає в наступному: викладач викладає теорію стосовно досліджуваного питання, наводить практичні приклади, що співвідносяться з теоретичним матеріалом, наводить способи їх вирішення. Все це сприяє засвоєнню учнями готового навчального матеріалу з конкретними практичними прикладами, які пропонує викладач. Надалі учень зможе застосувати отримані знання на практиці, але тільки в рамках тих прикладів, які були вивчені ним раніше (робота за зразком).

На організаційно-комунікативному рівні основний акцент робиться на пам'яті учня в поєднанні з активною діяльністю викладача, який і є основною дійовою особою, що керує ходом уроку, а учні виступають в ролі пасивних слухачів, підпорядкованих директивам викладача. Викладання, засноване на цій технології, може сформувати в учнів лише знання та вміння, які застосовуються у певних стандартних ситуаціях практики, і не може розвинути їх індивідуальність та самостійність. У результаті цього випускник закладів вищої освіти виявляється неспроможним здійснювати практичну діяльність, яка відрізняється від вивченої, стандартизованої [6, с. 133-134]. При цьому слід розуміти, що ніякий заклад вищої освіти, ніякий викладач не в змозі навчити абсолютно всьому і на всі випадки життя. Це один з основних мінусів пасивної методики викладання юридичних дисциплін.

Пасивна методика включає в себе дві групи методів:

1. Методи повідомлення навчальної інформації.

Прикладом даної групи методів можуть служити пасивні лекції наступних видів:

- «класична лекція» – передбачає, по суті, переказ лектором навчального матеріалу;
- «візуальна лекція» – забезпечує передачу навчального матеріалу за допомогою наочності;
- «лекція прес-конференція» – розробляється на замовлення учнів та проводиться на основі їх питань по заздалегідь відомій темі;
- «міжпредметна лекція» – дозволяє розглядати навчальні проблеми (питання) з позиції декількох наук одночасно;
- «лекція-провокація» читається після попереднього попередження аудиторії, що лектором будуть навмисно допущені помилки, при цьому вказується їх кількість.

2. Методи контролю результатів навчання.

Методами контролю є опитування, самостійні роботи, контрольні роботи, тести, виступи з доповідями, есе і т. п.

З точки зору сучасних педагогічних технологій та ефективності засвоєння учнями навчального матеріалу пасивні методи вважаються неефективними, але, незважаючи на це, вони

мають і певні плюси. Це відносно легка підготовка до уроку з боку викладача та можливість надати порівняно більшу кількість навчального матеріалу за обмежений час уроку. З урахуванням цих плюсів багато викладачів надають перевагу пасивним методам навчання. Слід зазначити, що у випадку досвідченості педагога цей підхід успішно працює, особливо якщо учні мають чіткі цілі, спрямовані на ґрунтовне вивчення предмета [7, с. 219-220]. Пасивні методи більше розраховані на те, що педагоги будуть зацікавлені в максимально ефективному засвоєнні учнями наданого їм матеріалу. Для цього педагогам потрібно відчувати аудиторію, бачити слухачів, оригінально й нетривіально подавати матеріал, вміло підбирати приклади з практики при викладі теорії і т. д. Так, для підвищення ефективності лекцій викладачеві необхідно: підтримувати новизну їх змісту; актуалізувати приклади і факти; глибоко володіти сутністю явищ, про які мовиться в лекції; спонукати слухачів до порівнянь та зіставлень нових фактів, прикладів і положень з тим, що вивчалось раніше і т. д.

Аналіз пасивної методики викладу юридичних дисциплін у закладах вищої освіти та результати навчальних експериментів дозволяють зробити висновок, що не менше 70 % часу можна віднести до непродуктивних витрат навчального часу, під якими розуміється навчальний час, витрачений на дії, не пов'язані з творчою навчальною діяльністю учня. Істотно скоротити непродуктивні витрати часу без якісної зміни методики викладання неможливо. Необхідний був новий тип взаємодії між викладачем та учнями, орієнтований на активне навчання, яке стало одним із найбільш значущих компонентів реформи вищої освіти 2014 року з її основним наголосом на активну методику викладання дисциплін, в тому числі і юридичних. Активна методика сприяє набуттю учнем досвіду та методів наукового пізнання, щоб надалі він з найменшими часовими і трудовими затратами міг опанувати нову інформацію, підлаштуватися під різні зовнішні та внутрішні фактори, які будуть супроводжувати його кар'єру. Головне завдання викладача при використанні активної методики полягає не лише в тому, щоб забезпечити засвоєння учнями базових знань, умінь і навичок, а й прищепити їм здатність до адаптації, підготувати до свідомого подолання перешкод і трудно-

щів, з якими вони зустрінуться в майбутньому, розвинути бажання до саморозвитку.

В основі активної методики та її методу активного навчання лежить концепція проблемно-діяльнісного навчання або, як її ще називають, знаково-контекстного навчання. За задумом авторів концепції знаково-контекстного навчання, інформація, щоб отримати статус професійного знання, повинна засвоюватися в контексті власної практичної дії учня. Дана дія повинна бути не суто академічною, а наближеною до предметно-технологічних та соціокультурних ситуацій майбутньої професійної діяльності. Пропоновані ситуації повинні бути проблемними та відображати проблемний характер праці. Послідовна трансформація однієї форми навчальної діяльності в іншу все більше наближається до форм організації професійної діяльності, не втрачаючи при цьому педагогічних властивостей та можливостей [5, с. 4]. Основний наголос при використанні в навчальному процесі активної методики робиться на розподіл «центру ваги» між діяльністю викладача та діяльністю учня. Учні не просто присутні при навчальному процесі, а й стають його активними учасниками. Ідеологія зазначеної методики спрямована на організацію підтримки та стимулювання пізнавальної самодіяльності учнів, на створення умов для їхньої творчості, розкриття потенціалу. За своїм призначенням методи активної методики можна розділити на дві групи:

1. Методи повідомлення навчальної інформації.

Прикладом цієї групи методів можуть служити активні лекції наступних видів:

- «проблемна лекція» – передбачає створення лектором проблемних ситуацій та їх вирішення за максимально можливою участі учнів;

- «лекція-консультація» – читається практиками: адвокатами, слідчими, прокурорами, суддями та іншими запрошеними фахівцями, які мають педагогічну підготовку і при цьому володіють великим практичним досвідом своєї професійної діяльності. Учні заздалегідь готують питання з оголошеної теми або задають їх під час читання лекції;

- «лекція-бесіда» – передбачає максимально можливе включення учнів у заняття за допомогою окремих питань аудиторії, організації дискусій, перетворення її на диспут. Різнови-

дами лекції-бесіди є: лекція-діалог, лекція-дискусія, лекція-диспут, лекція-семінар;

- «керована лекція» – проводиться в спеціально обладнаних аудиторіях, забезпечуючи той же принцип зворотного зв'язку, що і в лекції-бесіді, але з опорою на технічні засоби, а не на мовне спілкування зі слухачами.

2. Методи формування та вдосконалення професійних умінь і навичок.

Шляхом застосування активного методу можна проводити більшість занять семінарського типу – семінари, практичні заняття, колоквіуми. Заняття семінарського типу із застосуванням активного методу навчання спрямовані на розвиток в учнів самостійного мислення і здатності кваліфіковано вирішувати нестандартні професійні завдання [7, с. 221]. Прикладом цієї групи методів можуть служити: діалог, дискусія, тренінг, кейс-стаді.

3. Методи контролю результатів навчання.

До методів контролю можна віднести: програмований контроль, ігрову співбесіду, розробку проектів, захист з обговоренням випускних робіт та ін.

Незважаючи на впровадження в освітній процес активних методик викладання юридичних дисциплін, процес підготовки правознавців зіткнувся з низкою проблем: зниження «порогу входу» в професію, зниження середнього рівня підготовки випускників юридичного профілю, як наслідок, зниження якості послуг, що надаються ними в подальшому. Все це обумовлює необхідність зростання рівня якості підготовки випускників-правознавців, який відповідатиме сучасним вимогам, переорієнтації навчальних планів та програм на широке використання у процесі навчання інноваційної методики, чиї методи повинні пронизувати весь навчальний процес. За своїм змістом інноваційна методика викладання об'єднує всі ті нові й ефективні способи навчання, які сприяють інтенсифікації та модернізації навчального процесу, розвивають творчий підхід і особистісний потенціал учнів.

Зміна підходу в правознавчій освіті може стати прикладом і прецедентом реформи галузевої вищої освіти в Україні із застосуванням законодавчих інструментів та за участю різних стейкхолдерів із правничої сфери. Масове використання в освітньому процесі методів

та підходів, притаманних інноваційній методиці, дозволить якісно змінити підготовку студентів та курсантів юридичного профілю. При цьому основна стратегія повинна будуватися не на переведенні всіх учнів на індивідуальну форму роботи, а на створенні психолого-дидактичних умов породження інтелектуальної ініціативи та мислення учнів у всіх формах занять. При цьому ми згодні з тим, що особливе місце повинно відводитися вдосконаленню організації і планування самостійної роботи учнів під керівництвом викладача як методу, що формує майбутнього фахівця шляхом індивідуальної пізнавальної діяльності, яка найбільш повно розкриває здібності учня, сприяє реалізації його творчого потенціалу.

Удосконалення системи викладання юридичних дисциплін передбачає необхідність використання викладачем відповідно до своїх творчих планів інноваційної методики навчання, які можуть бути й не передбачені програмою або змістом підручників. Технологія викладання даного рівня, забезпечуючи організаційно-розумовий рівень взаємодії викладача з учнями, є найбільш складною, оскільки змушує учня більшу частину навчального процесу перебувати на піку своєї розумової активності, а викладач повинен, використовуючи різні методи інноваційної методики викладання, підтримувати цю активність, викликати в учня інтерес до навчального процесу та бажання максимальної участі в ньому.

Перехід до методів, притаманних інноваційній методиці, передбачає поєднання в навчальному процесі практичної, навчальної та дослідницької функцій, що сприяє вирішенню протиріччя між тими знаннями, які дає заклад вищої освіти та вимогами реального життя. Такий підхід забезпечує пізнавальний рівень засвоєння. На сьогоднішній день цілком обґрунтованою є позиція, згідно з якою високу ефективність освітнього процесу, в тому числі й викладання юридичних дисциплін, забезпечує застосування таких інноваційних методів та прийомів навчання, як: аналіз критичних ситуацій; аудіовізуальний метод навчання; «мозковий штурм»; сократичний метод; ділова (рольова) гра; «займи позицію»; коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; майстер-класи; метод аналізу і діагностики ситуації; метод проєктів; моделювання; навчальний «полігон»;

проблемний (проблемно-пошуковий) метод; публічний виступ; робота в малих групах; метод ділової поїздки та ін. Слід акцентувати увагу на тому, що інноваційні методи виникають відповідно до потреб суспільства в розвитку юриспруденції та відповідають її характеру і рівню розвитку в той чи інший період; це нові перспективні тенденції, процеси й підходи в розвитку сучасної вищої освіти. З огляду на це, ми не можемо віднести до інноваційних: метод аналізу та діагностики ситуації, проблемний (проблемно-пошуковий) метод, метод публічного виступу та аудіовізуальний метод навчання. Так, перші три методи вже більше десяти років входять до програм правничого навчання, які використовують профільні юридичні вищі навчальні заклади, а метод аудіовізуального навчання априорі становить основу сучасної вищої освіти. Пов'язано це з об'єктивними причинами, викликаними наслідками пандемії коронавірусної інфекції (COVID-19). Навчальні заклади, перебуваючи на карантині, залежно від обставин або працюють повністю у дистанційному (віддаленому) форматі, або в змішаному – коли учні займаються і онлайн, і очно. Такий формат навчання передбачає надання освітніх послуг через аудіовізуальні комунікації, у формі аудіовізуальних курсів, електронних підручників, комп'ютерних тестових завдань, тренінгів та практичних посібників для дистанційного навчання, відеозаписів різних форм навчання з метою аналізу та обговорення дій учасників навчального процесу і т. д.

Розглянемо найбільш ефективні інноваційні методи навчання, що застосовуються при викладанні юридичних дисциплін з урахуванням обов'язкового переходу навчальних закладів на дистанційний формат навчання.

Метод аналізу (розбору) критичних ситуацій. За деякими оцінками, в Гарвардській школі у США аналізу критичних ситуацій приділяється 90 % навчального часу. Стенфордська школа відводить на аналіз критичних ситуацій 60 % часу, Чиказька та Колумбійська школи бізнесу використовують даний метод для закріплення знань, отриманих, в основному, на лекційному курсі. Метод заснований на аналізі критичних ситуацій, які траплялись в реальності, тобто навчальні ситуації, що використовуються при цьому, не є абстрактними. Як правило, в їх основу закладаються проблеми, з якими зіткнувся викладач

у своїй юридичній практиці, і які призвели до непередбачених наслідків та вимагали нетривіальних рішень. Концентрування уваги учнів на цих випадках, що відбулися у сфері їх майбутньої діяльності, є корисним для вироблення узагальнених точок зору на поведінку в екстремальних умовах.

Головним завданням методу є вироблення таких навичок, як уміння аналізувати отриману інформацію та приймати рішення в екстремальних умовах. Метод сприяє формуванню професійної інтуїції, чуття, вміння розбиратися в нестандартних ситуаціях, а також передбачати можливі наслідки тих чи інших рішень.

Метод «мозкового штурму» передбачає максимальне стимулювання творчої розумової роботи учнів з вирішення складного інтелектуального завдання у стислі терміни (як правило, протягом не більше десяти хвилин), оскільки увага учнів може концентруватися лише на короткий проміжок часу, після чого відбувається зниження її рівня. Даний метод передбачає чітке поетапне розмежування вирішення поставленого завдання (питання): етап генерування ідей (етап творчості), етап аналізу (етап критики), етап вибору оптимального рішення. Поєднання етапів не допускається. На етапі генерування ідей не допускається їх критики, на етапі критики унеможливується генерування нових ідей і т.д. «Мозковий штурм» дозволяє обговорювати спірні питання, збирати значну кількість ідей протягом короткого періоду часу, з'ясувати інформованість аудиторії (як в цілому, так і окремих її представників).

Метод передбачає генерування будь-яких, навіть найпарадоксальніших ідей з наступним їх аналізом, оцінкою та вибором найкращого варіанту рішення. Під час «мозкового штурму» учасники вільно обмінюються ідеями в міру їх виникнення, таким чином, в підсумку, кожен може розвивати чужі ідеї.

Сократичний метод, на відміну від попередніх, ґрунтується на тому, що учень сам знаходить рішення проблеми шляхом відповідей на логічно завершене коло питань. Даний метод сприяє виробленню в майбутніх правознавців навичок самостійного формулювання питань, прогнозування розвитку розмови, які вони зможуть використовувати у їх майбутній юридичній роботі (при допиті свідка, при конструюванні позиції відповідача тощо). Ва-

рто відзначити, що на практиці використання даного методу можливе лише за тісного контакту викладача й учня, по суті, він суворо індивідуальний, будується на діалозі між викладачем та його співрозмовником – учнем з метою відшукування істини. Метод придатний для застосування в групах з кількістю учнів не більше десяти осіб.

Метод ділової гри – один з інноваційних методів навчання, який останнім часом знаходить своє широке застосування при викладанні юридичних дисциплін. Пов'язано це з тим, що багато закладів вищої освіти з метою підвищення рівня освіти запрошують до ведення занять юристів-практиків, яким легше ділитися своїм досвідом з учнями безпосередньо через проведення ділової гри.

Ділова гра має зовнішню схожість з розігруванням ролей, однак при наявності спільної справи (проблеми), розподілу ролей та відмінності інтересів учасників гри, зміст методу передбачає послідовне вирішення ланцюжка ситуацій, урахування імовірнісного характеру діяльності посадових осіб та наявності системи стимулювання учасників. Сам же викладач виступає в ролі «арбітра». Даний метод доцільно використовувати в процесі викладання багатьох юридичних дисциплін. Наприклад, це може бути розгляд трудового спору в комісії по трудових спорах при викладанні курсу «Трудове право»; обговорення законопроекту в «Конституційному праві»; проведення допиту в рамках курсу «Кримінальний процес». Сценарій гри готує, як правило, сам викладач, але за певних умов він може розроблятися студентом або декількома студентами (наприклад, це може бути спеціальний проект). Основні компоненти підготовки та проведення гри: створення фабули (конкретна життєва або наближена до життєвої ситуація); відпрацювання фабули; робота з нормативними документами; розподіл ролей; складання документів, наприклад позовної або іншої заяви; збір матеріалів судової справи; перевірка виконання законів; дії учасників гри; аналіз та підведення підсумків. Студенти-юристи можуть виконувати ролі не тільки учасників судового засідання, а й державних службовців, керівників різного рівня, депутатів, експертів, працівників правоохоронних органів та ін. Гра підсилює мотивацію студентів до навчання, оскільки дозволяє наочно побачити або відчувати прогалини у знаннях (своїх та інших дійових осіб) [3, с.

473]. Ділова гра є колективним методом навчання, що є незаперечним плюсом у порівнянні з тим же сократичним методом.

Ділова гра дозволяє виробити послідовність рішень в умовах, максимально наближених до реальної обстановки. При діловій грі відбувається закріплення та поглиблення знань, отриманих на лекціях або в процесі самостійного оволодіння знаннями, вдосконалення умінь та навичок їх застосування, створюються умови для активного обміну досвідом.

Робота в малих групах (від двох до семи осіб, вона ж командна робота), як метод, використовується для перевірки комунікабельності та здатності підбирати команду за певними ознаками, комплекс яких задається заздалегідь. Далі команда повинна провести певну роботу, яка оцінюється за певною програмою соціально-психологічних характеристик, командної поведінки, організаційних здібностей, лідерства, самооцінки та ін.

Завдання для груп можуть бути однаковими (в кінці заняття учасники груп під керівництвом викладача порівнюють результати виконання завдання в різних групах, аналізують, оцінюють, визначають кращий варіант), а можуть бути вибічковими (кожна група обирає завдання за своїми інтересами). В рамках групи розподіляються ролі: ведучого (фасилітатора), секретаря, хронометриста (стежить за часом, відведеним для роботи) та ін. Чим менше часу відведено на виконання завдань, тим меншою є група. Пізніше ролі змінюють. Наприклад, одна група повинна встановити обставини, що пом'якшують покарання, а друга – які обтяжують покарання [4, с. 206]. Командна робота дає можливість усім учням (у тому числі й сором'язливим) практикувати навички співробітництва, міжособистісного спілкування, зокрема, вміння активно слухати, виробляти спільну думку, вирішувати виникаючі розбіжності. Все це часто буває неможливо у великому колективі.

Одним із найбільш перспективних інноваційних методів, на нашу думку, є *метод ділової поїздки* (виїзних тематичних занять), який проводиться в різних органах влади та сприяє вдосконаленню змісту й технології професійної юридичної освіти для забезпечення їх відповідності сучасним вимогам. На жаль, у зв'язку з дистанційним навчанням його реалізація на практиці неможлива, але в міжквартальні періоди використання цього методу сприяє суттєвому підвищенню рівня підгото-

вки студентів та курсантів, слухачів юридичних дисциплін.

Метод ділової поїздки дозволяє учням ознайомитися з практичною діяльністю посадових осіб безпосередньо за місцем їх роботи, в структурних підрозділах. Участь учнів у подібних заходах значно підвищує ефективність освітнього процесу. Виїзні заняття проводяться в реальній робочій обстановці з метою отримання учнями конкретних наочних уявлень, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю. Стосовно окремих питань заняття можуть бути розгорнуті тематичні дискусії («на виїзді» або в аудиторії закладу вищої освіти). Виїзні заняття знайомлять учнів з практикою роботи органів державної влади, що допомагає їм, відповідно до інтересів, визначитися з вибором місця для проходження професійного стажування або практики. Крім того, метод ділової поїздки сприяє адаптації молодих юристів до майбутніх умов роботи, особливо це стосується вузькопрофільних юридичних закладів вищої освіти, які готують фахівців для прокуратури, податкових, митних, судових та інших органів. В цьому випадку виїзні тематичні заняття будуть відбуватися в тих структурах, до яких потрапить більшість випускників даних навчальних закладів. Зазначені структури напряму зацікавлені в тому, щоб молодий спеціаліст, який прийшов до них на службу, був компетентним та не вимагав тривалого періоду післявузівської адаптації.

На думку викладачів та практикуючих юристів, проблема адаптації молодих юристів до реальних умов роботи вимагає комплексного підходу. Юридичним факультетам потрібно визначитися з тим, хто є кінцевими «покупцями» їх випускників. Якщо це юридичний бізнес та юридичні служби комерційних фірм, то, відповідно, з ними і треба узгоджувати вимоги до випускників, домовлятися про систематичні виїзні заняття, залучення юристів-практиків до читання практичних курсів з юриспруденції, організації стажувань, практик і т. п., в іншому випадку співпрацювати необхідно з державою, в особі її органів влади, як майбутнім працедавцем більшості випускників.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи варто зазначити, що значна кількість викладачів сучасних навчальних

закладів (особливо це відноситься до державних закладів вищої освіти) використовують у своїй діяльності, з незначними варіаціями, один і той же дидактичний процес, який заснований на слабкій авторитарній мотивації – «учень повинен». Отримати в такому дидактичному процесі високий рівень засвоєння знань – проблематично. До того ж, багато викладачів психологічно не готові до інновацій та не прагнуть змінити сформований стереотип викладання матеріалу, оскільки їх самих навчали за пасивною методикою. На наш погляд, перспективними можуть стати лише багатоваріантність методики викладання,

чітке, продумане й доцільне поєднання вже усталених, провірених роками, методів з інноваційними, коли кожен етап навчальних занять буде виправданий цілями навчання, що плануються дидактичним процесом та змістом навчання. Все це в комплексі зможе значно підвищити ефективність викладацької діяльності. Результатом використання навчальними закладами різних методів навчання є той чи інший тип формованих знань та рівень їх засвоєння, а показником – подальше безпроблемне працевлаштування випускників та рівень їх заробітної плати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Bystrova, Yu. (2015). Innovatsiini metody navchannia u vyshchii shkoli Ukrainy [Innovative teaching methods in higher education in Ukraine]. *Pravo ta innovatsiine suspilstvo*, 1(4), 27–33 (in Ukrainian)
[Бистрова, Ю. (2015). Інноваційні методи навчання у вищій школі України. *Право та інноваційне суспільство*, 1(4), 27–33].
2. Gabrelyan, A. (2020). Analysis of the Current State of the Market of Intimate Services in the World and in Ukraine. *Path of Science*, 6(10), 2001–2013. doi: [10.22178/pos.63-2](https://doi.org/10.22178/pos.63-2)
3. Dolida, V. (2019). Ispol'zovanie innovacionnyh metodov pri prepodavanii yuridicheskikh disciplin [Using innovative methods in teaching legal disciplines]. *Molodoj uchenyj*, 20(258), 472–474 (in Russian)
[Долида, В. (2019). Использование инновационных методов при преподавании юридических дисциплин. *Молодой ученый*, 20(258), 472–474].
4. ZHadan, V. (2018). Opyt primeneniya interaktivnyh i innovacionnyh form i metodov obucheniya v prepodavanii yuridicheskikh disciplin. *Baltic Humanitarian Journal*, 7(3), 200–209 (in Russian)
[Жадан, В. (2018). Опыт применения интерактивных и инновационных форм и методов обучения в преподавании юридических дисциплин. *Baltic Humanitarian Journal*, 7(3), 200–209].
5. Kotova, E. (2014). Znakovo-kontekstnoe obuchenie v voennom vuze kak sredstvo povysheniya kachestva professional'noj podgotovki kursantov. *Naukovedenie*, 1, 1–9 (in Russian)
[Котова, Е. (2014). Знаково-контекстное обучение в военном вузе как средство повышения качества профессиональной подготовки курсантов. *Науковедение*, 1, 1–9].
6. Suhorukov, V. (1998). Povyshenie effektivnosti prepodavaniya gumanitarnykh disciplin v Vuzah MO RF [Improving the effectiveness of teaching humanitarian disciplines in the universities of the RF Ministry of Defense] (Doctoral thesis). Moscow (in Russian)
[Сухоруков, В. (1998). Повышение эффективности преподавания гуманитарных дисциплин в ВУЗах МО РФ (Кандидатская диссертация). Москва].
7. Tarasenko, O. (2016). Sovremennye metody prepodavaniya yuridicheskikh disciplin [Modern methods of teaching legal disciplines]. *Aktual'nye problemy rossijskogo prava*, 9(70), 217–228 (in Russian)
[Тарасенко, О. (2016). Современные методы преподавания юридических дисциплин. *Актуальные проблемы российского права*, 9(70), 217–228].